

Беседа 4 (В зала „Сирак Скитник“)

ПО ПЪТЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СРЕЩИ МЕЖДУ ЧЕТКАТА И ПЕРОТО

ДИАЛОГЪТ МЕЖДУ ИЗКУСТВОТА В СВЕТЛИНАТА НА БЪЛГАРСКИЯ МОДЕРНИЗЪМ. ЧАСТ ВТОРА

Автор: Жули Скиаво, Страсбургски университет

Ръководител: Миряна Янакиева

Сирак Скитник

Сирак Скитник, чието истинско име е Панайот Тодоров Христов, е роден през 1883 г. След като изучава теология в София в началото на XX в., той преподава в няколко гимназии, преди да замине за Санкт Петербург, където следва университетски курс по живопис под ръководството на Леон Бакст. Участва в двете Балкански войни, през 1912 и 1913 г., както и в Първата световна война. Получава няколко военни отличия, включително и Златен кръст за храброст.

Неговият псевдоним носи силна символика: сирак от миналото, който пътува с лекота във времевите граници.

Сирак Скитник има много важен принос за българския културен живот като учител, художник, критик, изкуствовед, режисьор. Като главен уредник на Българското радио от 1935 г. нататък, той има решаващ принос за изграждането на радиото като културен институт на България.

Сирак Скитник между рисуването и писането

Писателското творчество на Скитник е неделимо от творчеството му в областта на изобразителното изкуство. С изключение на единствената му стихосбирка „Изповеди“, публикувана през 1910 г., всичко, което Скитник пише, е свързано с визуалните изкуства. Скитник използва афинитета си към думите и писателската си дарба, за да свърже свои поетически със свои живописни творби. Например, между неговата картина и неговото стихотворение на тема Благовещение има повече от десет години разлика във времето, но двете произведения по особен начин се допълват едно друго. Може да се каже, че картината, която е по-късната творба, е своеобразна визуална интерпретация на стихотворението.

Благовест, 1910 г.

Ангели бели на бяло предвестие
В бяла предутрин над нас пролетяха...
Вишните цъфнали къпят корони -
Бели корони във бяла предутрина.

Ангели бели на бяло предвестие
В бяла предутрин дълго тръбиха.
Звънко тръбиха, предпролед вестиха -
Бяла предпролед сред бяло сияние.

Благовест, 1922г.

В творчеството на Сирак Скитник има и много примери за обратното, когато неговите рисунки илюстрират предхождащи ги литературни текстове. Илюстрацията добавя допълнително измерение към смисъла на текста и тълкуването на произведението: въображението се обогатява чрез визуалната транскрипция на посланията. Например Сирак Скитник илюстрира приказките на Ран Босилек, стихосбирката „Български балади“ на поета символист Теодор Траянов или „Гарванът“ на Едгар Алън По. Този вид илюстрации обаче могат да бъдат възприемани и самостоятелно, без присъствието на писмения текст. За това говори фактът, че през 1926 г. Сирак Скитник организира изложба на свои илюстрации. През 30-те години на миналия век създава и някои от емблематичните си илюстрации на корици на книги.

Той съчетава интереса си към визуалните изкуства и писането и в работата си като изкуствовед. През целия си живот той е написал повече от четиристотин отзива за произведения, публикувани в различни списания за изкуство. Както в своите поетически и критически съчинения, така и в творбите си в областта на изобразителното изкуство, Сирак Скитник си остава рожба на модернизма.

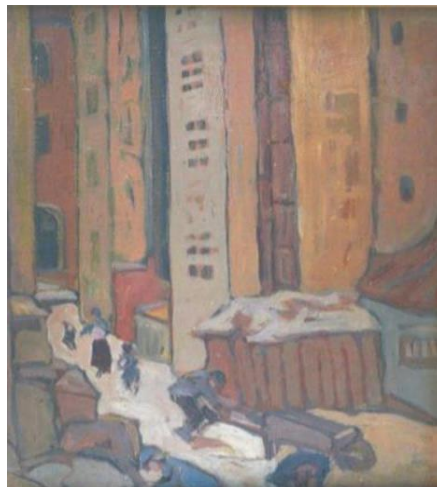
Илюстрация на „Гарванът“ от Едгар Алън По.

Художник на кръстопътя на влиянията

В своите произведения Сирак Скитник се вдъхновява от различни художествени тенденции, по-специално от руския модернизъм. Той споделя идеите на модернизма, който се характеризира със стремежа да се скъса с предишните традиции и направления в изкуството. На тенденциите в западноевропейския модернизъм той до голяма степен гледа през руската призма. През 1911 г. участва в изложба в Санкт Петербург, където са представени много художници символисти авангардисти.

Сирак Скитник обаче е против поставянето на етикети към имената на художници и на причисляването на техните творби към строго определени направления. Той смята, че модернизъм като единно понятие не съществува, тъй като всеки художник улавя по своему епохата, в която живее. Защишава идеята за картина „без формули или етикети“. По думите му „даже и в определена школа, където привидно единство на убеждение и култура обединява отделните творци, и там силата на неповторимия талант създава протасти между отделните индивидуалности“¹. Според него най-важното качество на художествения творец е „усетът за съвременност“.

Темите в творчеството му са съсредоточени около човешката душа: тъй като душата е най-същностното у човека, тя представлява неговите емоции, чувствителност, способност за изразяване на своето вътрешно аз. Според Сирак Скитник изкуството е реалност, създадена от самата душа, изкуството позволява да се придаде материална форма на това, което хората чувстват. Художественото произведение трябва да пресъздава не материалната видимост на обекта, а начина, по който художникът разбира и „вижда“ този обект чрез душата си. Този творчески процес може да се онагледя с картините и на самия Сирак Скитник, по-конкретно с неговите представи за съвременния град: градските пейзажи, които той изобразява, са абстрактни и въображаеми, трудно е да се определи истинското място, вдъхновило творбата му.

Градски пейзаж, 1919

Тук вече става въпрос не за изобразяване на пейзаж по изчерпателен и напълно реалистичен начин, а за изследване на възможните техники за представяне на една абстрактна идея, в случая тази за града символ на модерността и на нейния тревожен дух.

¹ Скитник, С. Художникът и видимостта. В: Класическото наследство на българския модернизъм, т. I, 2009.

Градски пейзаж, 1920

Този начин на творчество е тясно свързан с течението на интуитивизма, което според Сирак Скитник най-точно определя съвременното изкуство: след Първата световна война изкуството става все по-малко рационално и се основава все повече на душата и интуицията.

Сирак Скитник и Николай Райнов

Сред модернистите от своето поколение Сирак Скитник е сравним в много отношения с творец като Николай Райнов. Първо, защото и двамата имат разнообразни таланти - те са писатели, художници, изкуствоведи. Само Райнов може да се съизмерва със Скитник по броя на критичните статии, които е публикувал. Като художници, те са свързани със стила на сецесиона, който навлиза в България в началото на XX в. и се характеризира със засиленото присъствие на декоративни елементи, натоварени със символични значения. Имената на тези двама художници, както и това на Иван Милев, са сред имената на основателите на дружество „Родно изкуство“, което се появява през 1919 г. с цел пропагандиране на националния характер на съвременното българско изкуство. Но съвременните художници и критици имат своето специфично разбиране за самото понятие национално изкуство. Те не се стремят да подражават на фолклорната традиция, а да я интерпретират чрез изразните средства и в духа на модерността. Те са привлечени преди всичко от легендите, защото легендарният дискурс съответства особено на техния дълбок интерес към загадъчното и мистичното.

В творбите на художниците от „Родно изкуство“ има няколко основни тематични кръга, като например етапите от живота на човека като раждане, брак, труд, смърт и свързаните с тях ритуали. Важни за тях са също така темите за вярата, древните обреди и свещените места, както и местата, свързани със съдбоносни събития от българската история, разкриващи величието на духа на предците.

Николай Райнов (1889-1954) е роден на 1 януари 1889 г. в Кесарево, област Велико Търново. Той е един от най-забележителните модернисти в Източна Европа. През 1908 г. Райнов завършва Духовната семинария в София. През 1911 г. се записва в Софийския университет, за да учи философия. След като служи като военен кореспондент в Първата световна война през 1919 г., той завършва Националната художествена академия в София. През 1919 г. Райнов предприема дълго пътуване на Изток: в Сирия, Египет, Палестина, Мала Азия и според някои източници Индия. Между 1922 и 1927 г. е старши библиотекар в Народната библиотека в Пловдив. Между 1918 и 1928 г. той публикува поредица от

текстове в лирична проза под формата на фрагменти, в които се проявява неговият много личен стил, дълбоко белязан от мистика. Сред най-известните са сборниците „Богомилски легенди“, „Очите на Арабия“, „Книга на загадките“, „Между пустинята и живота“, „Кораб на безсмъртните“. След 1924-1925 г. се посвещава главно на фолклористични и естетически трудове, включително над 30 тома приказки от цял свят, 9 тома от историята на българската литература и 12 тома история на изкуството. Той е първият български писател, който сам е илюстрирал книгите си. Като художник и теоретик на изкуството едновременно, Райнов се интересува много от въпроса за стила, с който се занимава в множество статии. Той смята, че всички художествени школи могат да бъдат групирани в две основни категории: реализъм и символизъм. Това, което определя разликата между тях, е гледната точка на художника към неговото собствено творчество, към което той може да подходи или като наблюдател, или като създател. Самият живописен стил на Райнов се отнася изцяло към втората категория, което означава, че картините му канят зрителя да съзерцава. При него декоративните елементи крият езотерично значение, те са един вид кодифициран език, чрез който художникът прониква в тайните на Вселената. Един от най-разпознаваемите аспекти в картините на Райнов е магическата им атмосфера, както и богатството и необичайността на колорита. В неговите творби природата присъства само в момента на вдъхновението, тя е само условие за освобождаване на инвенцията и художествената интуиция. Освобождавайки представения обект от естествения му образ, художникът го абсолютизира и му придава застинала вечност.

Предпочитаният жанр на художника е пейзажът. За разлика от Сирак Скитник, при Райнов градските пейзажи са рядкост, с изключение на няколко творби, създадени по време на престоя му в Париж, където той прекарва близо две години. Николай Райнов е силно повлиян от личността и творчеството на Николай Ръорих. Философската му концепция е изразена в декоративните му композиции. Тя съдържа теософски идеи, свързани с учението за прераждането на душата, елементи от източната религиозна философия, платонизъм и неоплатонизъм, както и възгледи от философията на Владимир Соловьев и различни символи, свързани с човешката душа. В опита си да защити идеята за съществуването на невидимото, Райнов пише в статията си „Предразсъдъците за теософията“ (1925): „Невидимото и несъществуващото не са едно и също нещо. Никой не вижда етера, но всички твърдят, че такова състояние на материята не може да съществува. Теософията твърди същото, като добавя, че над етера съществуват още по-фини състояния. Съвсем логично е да се приеме, че ако има триизмерен свят, трябва да има светове с повече измерения, които все още не виждаме, защото сетивата ни не са достатъчно развити. ”

Ролята на двама съграждани на Сирак Скитник в историята на съвременната българска култура. Донка и Константин Константинови

В случая с Донка и Константин Константинов, сестра и брат от Сливен, двете творчески дейности, от които се интересува нашият проект, са представени от тези двама

членове на едно и също семейство. Тя е художник, а той - писател. Константин Константинов е роден през 1890 г. Завършва гимназия в родния си град, където открива театъра. След това учи право в Софийския университет и сътрудничи на литературни списания. На 21 години той за първия път отива за по-дълго време в Париж. След завръщането си започва кариера като магистрат, която извършва паралелно с литературната си дейност. Той бързо се интегрира в артистичните среди и участва с няколко приятели в издаването на списание „Звено“. Основано през 1914 г. с ограничени ресурси, то съществува благодарение на ентузиазма на неговата редакционна колегия. Списанието събира на страниците си съзвездие от таланти и бързо придобива известност.

През 1933 г. се появява романът „Сърцето в картонената кутия“, написан от Константин Константинов и Светослав Минков, считан за един от основателите на българската фантастична литература. Авторите определят творбата си като роман гротеска. Движещото събитие в историята е мистериозната кражба на сърцето на младия поет Валериан Пламенов. Откраднатото сърце е иронична метафора на романтичните преживявания и пародия на сантименталния стил, който преобладава в масовата литература, но от друга страна, това е алюзия за духовната криза на времето между двете световни войни и обезценяването на човешките ценности. Романът поставя под въпрос мястото на изкуството в свят на „спекулации на борсата, измамни сделки и яростна жажда за удоволствия“. Описанията на нощния живот на София и Париж разкриват порочния и провокативен дух, както и моралната криза на времето.

Мемоарите на Константинов, озаглавени „Път през годините“, публикувани през 1950 г. и високо оценени от читателите, разкриват внимателен наблюдател с любопитен и култивиран ум. Пречупвайки през лична призма историята на четвърт век културен живот, творбата рисува жива картина на родния град на автора, описва пробуждането на София, новоиздигната в ранг на столица, и скицира портрета на главните герои на българския художествен живот. Константин Константинов оставя вълнуващи страници, вдъхновени от неговите пътувания през България и от престойта му в големи европейски градове, особено във Франция и Париж, на които той е голям почитател. Творчеството му свидетелства за обрата, настъпил в междувоенния период, когато градските и интимните теми се оказват в центъра на търсенията на българските писатели.

Сестрата на писателя, Донка Константинова, е родена на 27 декември 1894 г. След като завършва основното си образование в родния си град през 1909 г., тя се премества в София. Между 1916 и 1919 г. специализира в Художествената академия в София, след това между 1925 и 1926 г., учи в Париж. Умира на 26 февруари 1973 г. в София. Приживе тя и брат ѝ завещават своите произведения на архива и галерията в град Сливен.

Художественото творчество на Донка Константинова е богато. Тя създава множество пейзажи, натюрморти, маслени и пастелни портрети и автопортрети. Сред най-известните ѝ портрети са тези на брат ѝ Константин Константинов и на писателя Людмил Стоянов. Тя илюстрира много от творбите на брат си, както и тези на други автори като Сирак Скитник и Гео Милев. В картините ѝ се усеща самота и дистанцираност - красиви

пейзажи, някои слънчеви и цветни, но винаги пусти или с някой самотен силует. Дори в картините на любимия ѝ Париж или в тези, които представят пейзажи от България, цари тишина. Спокойни и малко тъжни, картините на Донка Константинова предизвикват спомена за далечно и забравено време. Според Сирак Скитник пастелите на Донка Константинова са убедителен израз на художествено виждане, с което човек може да не е съгласен, но трябва да приеме. Нейните произведения надхвърлят обичайното и без да са прекалено дръзки, изразяват много лично преживяване.

Библиография :

Аврамов, Димитър. Сирак Скитник: аспекти на неговата естетика. <https://kultura.bg/>

Душкова, Мира. Социалните роли на Константин Константинов <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/en/lilijournal/2016/13/3-4/mdushkova>>

Стойчева, Светлана. Сирак Скитник като фигура на културния синтез между двете световни войни. <https://core.ac.uk/download/pdf/159127772.pdf>

Янев, Кристиан. Металитературни стратегии в романа-гротеска „Сърцето в картонената кутия“ на Константин Константинов и Светослав Минков <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2016/13/3-4/kqnev>>

Българският литературен модернизъм, уебсайт: <<http://bgmodernism.com/>>

Écrivains de Bulgarie, site web <<http://litbg.eu>>